

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

NGWANAITSEELE 2019

MADUO: 80

NAKO: Diura di le 2½

Pampiri e, e na le ditsebe di le 25.

DITAELO LE TSHEDIMOSSETSO

1. Buisa tsebe e ka kelotlhoko pele o ka simolola go araba dipotso.
2. O se ka wa leka go buisa pampiri yotlhe. Lebelela lenaneo la diteng mo tsebeng ya bone, mme o tshwae dipalo tsa dipotso tse di boditsweng mo dikwalong tse o di buisitseng monongwaga. Morago ga moo, buisa dipotso tse, mme o tlhophe dipotso tse o batlang go di araba.

3. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le THARO:

KAROLO YA A:	Poko	(30)
KAROLO YA B:	Padi/Ditlhangwa tsa setso	(25)
KAROLO YA C:	Terama	(25)

4. Araba DIPOTSO di le TLHANO: Di le THARO mo KAROLONG YA A, e le NNGWE mo KAROLONG YA B le e le NNGWE mo KAROLONG YA C ka mokgwa o o latelang:

KAROLO YA A: POKO

MABOKO A A TLHAOTSWENG – Araba dipotso di le PEDI.

LEBOKO LE LE SA TLHAOLWANG – Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO

Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA C: TERAMA

Araba potso e le NNGWE.

5. TLHOPHO YA DIKARABO MO KAROLONG YA B (PADI KGOTSA DITLHANGWA TSA SETSO) LE MO KAROLONG YA C (TERAMA):

Araba FELA dipotso tsa padi kgotsa ditlhangwa tsa setso le terama tse o di ithutileng.

Araba potso e le NNGWE ya TLHAMO le e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG ya B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG ya C. Fa o arabile dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG ya B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG ya C.

Dirisa lenaneonetefatso go go thusa.

6. BOLEELE JWA DIKARABO

Karabo ya potso ya tlhamo ya poko e tshwanetse go nna mafoko a a ka nnang 250–300.

Dikarabo tsa dipotso tsa tlhamo tsa padi kgotsa ditlhangwa tsa setso le terama di tshwanetse go nna mafoko a a ka nnang 400–450.

Boleele jwa dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane bo laolwe ke maduo a a neetsweng. Dikarabo tsa batlhatlhojwa di totobale, mme di nne maleba.

7. Latela ditaelo kwa tshimologong ya KAROLO e NNGWE le e NNGWE.
8. Nomora dikarabo tsa gago ka nepagalo go ya ka thulaganyo ya dipalo tse di dirisitsweng mo pampiring ya dipotso.
9. Simolola KAROLO e NNGWE le e NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
10. Tiriso ya nako e e tshikinngwang.

KAROLO YA A: Metsotso e le 40

KAROLO YA B: Metsotso e le 55

KAROLO YA C: Metsotso e le 55

11. Dirisa mokwalo le mopeleto o o kannweng ke Lekgotla la Bosetšhaba la Puo ya Setswana. Mokwalo wa gago o nne o o buisegang.

LENANEO LA DITENG

Tsebe e, e naya batlhatlhojwa tshedimosetso tebang le tlhopho ya dipotso tse ba batlang go di araba kwa ntle ga go buisa pampiri yotlhe.

KAROLO YA A: POKO			
Poko e e tshaotsweng: Araba dipotso dingwe le dingwe di le PEDI.			
PALO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MADUO	TSEBE
1. 'Menomasweu polaya e tshega'	Potso ya tlhamo	10	6
2. 'Lerebana wa letlaleanya'	Dipotso tse dikhutshwane	10	7
3. 'Aforikaborwa yo mošwa'	Dipotso tse dikhutshwane	10	8
4. 'Kgolegelo'	Dipotso tse dikhutshwane	10	9
LE			
Poko e e sa tlhaolwang: Batlhatlhojwa botlhe ba TSHWANETSE go araba potso e.			
5. 'Pelo'	Dipotso tse dikhutshwane	10	10
ELA TLHOKO: Araba POTSO e le NNGWE YA TLHAMO le POTSO e le NNGWE YA TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C. Mo KAROLONG YA B le mo KAROLONG YA C araba potso e le NNGWE fela.			
KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO			
PADI: Araba potso e le NNGWE fela go tswa mo pading e o e tlhaoletsweng.			
6. <i>Leba Seipone</i>	Potso ya tlhamo	25	11
7. <i>Leba Seipone</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	11
8. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Potso ya tlhamo	25	13
9. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	13
10. <i>Masego</i>	Potso ya tlhamo	25	15
11. <i>Masego</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	15
12. <i>Ntlhomole Mmutlwa</i>	Potso ya tlhamo	25	17
13. <i>Ntlhomole Mmutlwa</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	17
KGOTSA			
DITLHANGWA TSA SETSO: Araba potso e le NNGWE fela go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse o di tlhaoletsweng.			
14. 'Tlholego ya morafe wa Batlhaping' LE 'Batlhaping ba Kgotla ya oorraMaidi'	Potso ya tlhamo	25	19
15. 'Mmutla le Tholo' LE 'Kgosi Modisakgomo Molelekwa Mabe'	Dipotso tse dikhutshwane	25	19
KAROLO YA C: TERAMA			
Araba potso e le NNGWE.			
16. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Potso ya tlhamo	25	22
17. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	22
18. <i>Ga se Lorato</i>	Potso ya tlhamo	25	24
19. <i>Ga se Lorato</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	24

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, araba potso ya TLHAMO e le NNGWE le potso e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Ga o a tshwanela go araba dipotso tse PEDI tsa tlhamo kgotsa dipotso tse PEDI tse dikhutshwane.

LENANEONETEFATSO

Lebelela lenaneonetefatso go rurifatsa fa o arabile palo ya dipotso e e tlokegang.

KAROLO	PALO YA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE DI ARABIWANG	TSHWAYA (✓)
A: Poko (Poko e e tlaotsweng)	1–4	2	
A: Poko (Poko e e sa tlaolwang)	5	1	
B: Padi/Ditlhangwa tsa Setso (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	6–15	1	
C: Terama (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	16–19	1	

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, netefatsa gore o arabile potso e le NNGWE ya tlhamo le e le NNGWE ya dipotso tse dikhutshwane.

KAROLO YA A: POKO**MELODI YA POKO – RM Ramagoshi**

Dipotso di tlaa bodiwa go tswa mo mabokong mangwe a le MANE a a tlhaotsweng le go tswa go le le LENGWE le le sa tlhaolwang. Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba dipotso DINGWE le DINGWE di le PEDI go tswa mo mabokong a a tlhaotsweng le le le sa tlhaolwang. Dipotso tsa maboko a a tlhaotsweng di tlaa tlhagelela pele, mme go latele tsa leboko le le sa tlhaolwang.

ELA TLHOKO: Araba potso e le NNGWE ya leboko le le sa tlhaolwang.

POKO E E TLHAOTSWENG

Araba dipotso di le PEDI go tswa mo go di le nne tse di boditsweng.

POTSO 1: POTSO YA TLHAMO

Buisa leboko le le latelang, mme morago o kwale tlhamo e mo go yona o tlhagisang maikutlo a mmoki tebang le bolwetse jo bo bolayang jo. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 250–300.

MENOMASWEU POLAYA E TSHEGA – FS Khunou

- 1 Nna tota fa go ka twe ke tsee tshaka ke bolae,
- 2 Ke bolae selo se ke se tlhoileng,
- 3 Nka tsholetsa mogatla ka etsa tshwenyana,
- 4 Ka fofa ka etsa leeba-rope,
- 5 Ka dumaduma ka etsa tau.
- 6 Dikgosi tsa gaetsho ntetleleleng ke a kopa,
- 7 Ke fetseng ka tshetlhana e ya Bataung,
- 8 E nketse ka dinakana metsing,
- 9 Ke menomasweu o bolaya a tshega,
- 10 Se forweng ke menomasweu ao.
- 11 Ga se meno ke marumo,
- 12 A a tlhaba a a segaka,
- 13 Bogale ba ona bo tshwana fela le digai tsa Matebele,
- 14 Bonnaka se itlhokiseng ditsebe nkutlweng.
- 15 Bonang matshwitišhwiti ale a batho,
- 16 Ga se batho ke tlang lo bone,
- 17 Ba apere mmala wa nkopane,
- 18 Ba ya go fitlha ntsalaake.
- 19 O meditswe ke noga ya Bataung,
- 20 Menomasweu polaya ditšhaba,
- 21 A ka go tlaletsa a go etsa leseae,
- 22 Bagaetsho siang le sie sera seo.

[10]

POTSO 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

LEREBANA WA LETLALEANYA – FS Khunou

1 Bulang ditsebe ke bula letlole,
2 Ke batla go duma sekgwanyape,
3 Ke batla go duma jaaka pula ya dikgadima,
4 Ke rata go ikotla mafatlha gompieno,
5 Ke batla go lela sekgatla.

6 Nna ke emetswe ke batho ka dinao,
7 Ba mpolelela dilo di gana go fela,
8 Ba re lapeng la bona ga ke batlege,
9 Ka ke sa nkgane le madi a bona,
10 Ke a kobiwa ga twe ke lebe gaetsho.

11 Bomalome nthuseng ke a kopa,
12 Leso la ga mme le mpaketse mathata,
13 Le ntoseditse diletseng,
14 Le nkgotseditse molelogadi,
15 Ga ke sa tlhole ke fitlhelwa sepe.

16 Ke anegelwa fela puo phaa,
17 Bokgaitساديا monyalamme ba a nkila,
18 Ba re gaetsho ga se mono Kgatleng,
19 Ke kwa Botswana kwa Kgalagadi,
20 Ba mpitsa ka maina a ditšhaba disele.

21 Fa nka sutlhasutlha ka inaya naga,
22 A ke tlaa bo ke opile kgomo lonaka?
23 Nna e rile fa mme a tsamaya a nthaya a re,
24 Ke mothusi ke tlaa sala ke disa bonnake,
25 Ruri bogolo ke tlaa mpe ke swele dikano.

- 2.1 Kgankgolo ya leboko le, ke efe? (2)
- 2.2 Naya sekapuo se se mo moleng 3 le mosola wa sona. (2)
- 2.3 Faa ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo moleng 8 le mosola wa yona. (2)
- 2.4 Tlhalosa mela 21 le 22 jaaka e dirisitswe mo lebokong. (2)
- 2.5 O ithutile eng go ya ka leboko le? (2)

[10]

POTSO 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

AFORIKABORWA O MOŠWA – MO Molamu

- 1 Baagi mmala ke maradu a mafatshwana,
 2 A mafatshwana a go ka gamelwa dikhutsana.
 3 Fa 'rumo le tlhaba bontsho madi a thepologa
 4 Fa 'rumo le phunyeletsa bosweu madi a tshologa
 5 Bammala, Bantsho, Basweu re bopa bofatshwana
 6 A re lweng ntwā ya go batla kagiso mono borwa.
 7 Dipapamotse batho ba khutle go putsaputsa dikeledi
 8 Ditebelelo 'sigong di tle di tshwarwe,
 9 Aforikaborwa yo mošwa,
 10 Tlaya ka letsididi
 11 Tlaya ka kagiso.
- 12 Kagiso tshematshema tlhe ke a go batla,
 13 Pelo di phophome boitumelo go rene poelano.
 14 Tsholetsa mosito, gata sesole ke a go atla.
 15 'Topo se boelwe ke tlotlo ka se fetotse setshwano,
 16 Lejweleputswa o itsege ka lehumo e seng mahutsana.
 17 Mo go wena go tswa dikgantshwane tsa lefatshe.
 18 Kana o sentlhaga sa dikitso le madimanaana.
 19 Emang ka oomabedi re tle re kgatlheng lefatshe.
 20 Re tlholele boitumelo re a bo senka.
 21 Re nee kagiso re a e tlhoka,
 22 Aforikaborwa yo mošwa,
 23 Tlaya ka boitumelo
 24 Tlaya ka kagiso.

- 3.1 Kgankgolo ya leboko le, ke efe? (2)
- 3.2 Faa ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo meleng 3 le 4 le mosola wa yona. (2)
- 3.3 Tlhalosa mela 12 le 13 jaaka e dirisitswe mo lebokong. (2)
- 3.4 Naya sekapuo se se mo moleng 17 le mosola wa sona. (2)
- 3.5 O ithutile eng go ya ka leboko le? (2)

[10]

POTSO 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

KGOLEGELO – MTM Seate

- 1 Legae la dinokwane mokatisi;
 2 Bonno jwa dirukhutli sekatisi.
 3 E katisa motho e le sebatana,
 4 E fetola motho e le molotsana;
 5 E mo kgwele ntle a fetogile,
 6 A le montle jaaka bojang jwa naga.
- 7 Legae la dinokwane mophepafatsi;
 8 E phepafatsa tikologo ya baphedi,
 9 E tshwana le lenong, e ja dibodu;
 10 Dibodu e leng babolai le magodu,
 11 Magodu le babolai le baakafadi;
 12 Le botlhe ba ba tlolang molao wa Modimo.
- 13 Legae la dinokwane mmogisi;
 14 E bogisa motho le ene a kile a bogisa,
 15 E kgona go tlogedisa motho bosula;
 16 E pateletsa motho go dira tshiamo,
 17 Mme ga e lebe bomangmang jwa motho,
 18 Ke mophuthedi wa botlhe ba ba sokameng.
- 19 Legae la dinokwane mmefedi;
 20 E lefifi jaaka 'felo la baswi,
 21 E befela botlhe ba ba bosula,
 22 E tlhokisa banna boroko.
 23 E kile ya bogisa batlhanka ba ga Jehofa,
 24 Nako nngwe e bogisa batlhoka – molato.

- 4.1 Kgankgolo ya leboko le, ke efe? (2)
- 4.2 Naya sekapuo se se mo moleng 6 le mosola wa sona. (2)
- 4.3 Faa ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo meleng 10 le 11 le mosola wa yona. (2)
- 4.4 Tlhalosa mela 17 le 18 jaaka e dirisitswe mo lebokong. (2)
- 4.5 O ithutile eng go ya ka leboko le? (2)

[10]**LE**

POKO E E SA TLHAOLWANG**POTSO 5: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

PELO – SS MOKUA

- 1 Lorato lwa mmele wa me
- 2 Kgosikgolo matlhola-a-di-bona.
- 3 O ratwa ke dithwe tsotlhe.
- 4 O kukelwa godimo jaaka mae.

- 5 Motlotlegi botshelo ba motho;
- 6 Tsamao ya gago ke botshelo:
- 7 Tsamao ya gago ke boitumelo,
- 8 Ubauba ke tshele.

- 9 Kemo ya gago ke selelo,
- 10 Kemo ya gago khuranyo ya meno,
- 11 Kemo ya gago ke loso,
- 12 Loso lefifi le lentsho.

- 13 Ba teng barwarraago!
- 14 Sebetse, makgwafo le philo
- 15 Kgosi ya mmele e nngwe fela
- 16 Kgosi ke wena fela.

- 17 Leoto le a kgaoga motho a tshele;
- 18 Nko e a kgaoga motho a tshele;
- 19 Seatla se kgaoge motho a tshele;
- 20 Pelo e kgaoge motho a tlhokafale.

- 5.1 Kgankgolo ya leboko le, ke efe? (2)
 - 5.2 Nopola ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo moleng 12 o bo o supe gore o e bone jang. (2)
 - 5.3 Naya sekapuo se se dirisitsweng mo moleng wa 13. Totatota mmoki o kaya eng fa a re, 'Ba teng barwarraago'? (2)
 - 5.4 Tlhalosa mela 17 le 18 jaaka e dirisitswe mo lebokong. (2)
 - 5.5 O ithutile eng go ya ka leboko le? (2)
- [10]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

'Ke nna *Kobbie Swanepoel*.'

A opa kgomo lonaka gape. Motswagauteng a gopola tshiamo e Mmasepanapodi a e diretseng lelapa la ga Puso.

Ijelele o ne a sa kgale mathe ganong fa a tla go bua ka Mmasepanapodi. Seipone se mosadimogolo Ijelele a neng a rata go mo raya a re a se lebe, le sona o ne a se filwe ke Mmasepanapodi. 20

Kobbie a bolelela Motswagauteng le mogolowe fa a sa bolo go batlana le Motswagauteng. A bua fa e bile a setse a tswa go boa kwa Motsitlane.

'A o boela le nna kwa Foreiborogo Motswagauteng ngwanaka?' Moeka a gana go utlwa go umakwa Foreiborogo. A palelwa ke go rema dikeledi. 25

'Ga ke sale, ke tsamaya le wena mma.'

Basadibagolo ba babedi ba mo tlamparela. A ikutlwa jaaka karolo ya botlhokwa ya motho yo mosweu. A iphimola dikeledi ka moriri o o matshophe, o le ona a utlwanng fa o mo amanya le Aforika e ntshonyana. 30

- 7.1 Rraagwe Motswagauteng yo batsofe ba ba mo temaneng ba sa mo itseng ke mang? (1)
- 7.2 Go ya ka temana, go tlile jang gore Motswagauteng a tswa kwa Foreiborogo? (2)
- 7.3 Ke ka ntlha ya eng fa *Kobbie* a ne a thubega ka selemo? (2)
- 7.4 Tlhalosa seabe sa seipone mo botshelong jwa ga Motswagauteng. (2)
- 7.5 Tlhagisa ditiragalo di le PEDI tse di neng di dirwa ke lekoko la ga Mokwepa. (2)
- 7.6 Semelo sa ga Mosala se tlhotlheletse jang go ngweega ga ga Motswagauteng? (2)
- 7.7 Go ya Gauteng ga ga Motswagauteng go tswela jang morero wa padi e? (2)
- 7.8 Go kopana ga ga Motswagauteng le Sepoko go tswela jang ditiragalo tsa padi e? (2)
- 7.9 Tshwaela ka ga seabe sa ga *Jan Smook* mo botshelong jwa ga Motswagauteng. (2)
- 7.10 A go ne go siame gore bapalami ba tekesi ba kgobe Motswagauteng ka ditebe go tsa gagwe? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 7.11 Go ya ka wena, a Gokatweng ga se ena a itsentseng bomadimabe ka ntlha ya go inaya naga le go rwea mmaagwe morwalo? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 7.12 Fa o ne o le *Koot*, ke eng se o neng o ka se dira go tliša kutlwano le poelano kwa sekolong sa Foreiborogo? (2)
- 7.13 O ithutile eng mo go Motswagauteng? (2)

[25]

POTSO 8: POTSO YA TLHAMO**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

Lemorago la ga Omphile la go latlha ke mmaagwe gammogo le go mo tlhokisa lerato la motsadi ga di a ka tsa mo kgoreletsa ka gope mo go tsweleng pele mo botshelong. Tshegetsa tthagiso e, o ikaegile ka go atlega ga ga Omphile go tswa mo pading e. Boleele jwa tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 9: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO B

MmaMosidi o ne a koafetse, go sa fete letsatsi a sa selwe a ole. RraMosidi a leka dingaka a ba a leba ka matlho, molato o le mo tlhogong. Modise le mogatse ba ya go mo lekola go le motshegare wa tsatsi la Matlhatso. Modise a fitlha a nna go bapa le fenetere, e mo potile ka fa tsogong la moja, lesedi le mmetsa mo thamong, go ya ka fa morago ga tsebe ya moja. E re fa a bua le MmaMosidi, a sokologe jaaka e kete o gadima kwa morago. Mosadimogolo o ne a letse a mo lora go le bosigo jwa maabane. Jaanong a mo tlhokomela sentle thata; e re a bua nae, a mo šebe mo matlhong go bona gore o ka ikanngwa. 5

'Modise, ngwanaka, tsa lefatshe re di bonye ... Jaanong re tshwanetse go ipaakanyetsa tsela re sa gadima kwa morago. Mme bopelotshetlha le bofula bo re ngaparetse.' 10

'Mma, o bo o tlaa bua thata, o tloge o ithonkge.'

'A ke tlaa bua kwa legodimong ...?'

'Ga ke rialo.'

'Mma ke bue ... Ee, Modise oorra-Sehunelo a Nthufa a Mathibela, motho a bona noga e mo thiba pele, a e tlola setoto morwa-Lepile, a sometse tšhaka jaaka phuka tsa ntšhwe.' 15

'Mma!'

'Ngwanaka, nkatamela.'

Modise a ya go khubama fa pele ga MmaMosidi. 20

Mosadimogolo a mo keleka a ba a fitlha mo tsebeng ya moja. A simolola go roroma jaaka motho wa letshoroma. Fa Mosidi a tlola a re o a mo tshwara, mosadimogolo a ngaa jaaka ntšwa e gatile legala. 'Omphile!' Modise a tlola. A ithaya a re MmaMosidi a re 'Umphi'. Fa a mo leba, a bona MmaMosidi a phaphaletse sefatlhego ...

Ngaka ya fitlhela maloba e le maabane ... 25

Motho ga a itsiwe e se naga. MmaMosidi o ne a na le letlojana le o neng a le beile kwa go itseng ene fela. Ya re go ntse go phurutlhololwa, motho a tsholola letlojana e kete le ka tswa dikgolo. 'Rra, se ke'ng?' RraMosidi a tlhoka karabo, e le sa ntlha a le bona. Fa ba bula, ba fitlhela pampitshana mo teng e kwadilwe ka letsogo le le roromang. 30

- 9.1 Tiragalo e e mo nopolong e diragalela kwa ga mang? (1)
- 9.2 Go ya ka temana, ke ka ntlha ya eng fa MmaMosidi a ne a le mo diphateng tse di bolelo? (2)
- 9.3 MmaMosidi o lemogile jang gore Modise ke morwae? (2)
- 9.4 Naya dintlha di le PEDI tsa molaetsa o o fitlhetsweng mo lekwalong le MmaMosidi a neng a le kwadile. (2)
- 9.5 Tlhagisa ditiro di le PEDI tse di neng di dirwa ke Lekgotla la Baitiredi. (2)
- 9.6 Semelo sa ga Madolo se tlhotlheleditse go atlega ga ga Modise jang? (2)
- 9.7 Go ya Matile ga ga Modise go tsweletsa jang morero wa padi e? (2)
- 9.8 Go kopana ga ga Motlalepule le MmaMalebela go tsweletsa ditiragalo tsa padi e jang? (2)
- 9.9 Tshwaela ka ga seabe sa ga Modise mo botshelong jwa ga Matlakala. (2)
- 9.10 A go ne go siame gore Thandi a rulaganyetse Motlalepule lekau la tedu tsa katse? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 9.11 Go ya ka wena, a Mosadimogolo MmaSebolai ga a na seabe mo go tlholeleng Motlalepule mathata ka go mo felegetsa gore ba ise ngwana kwa kgodisetsong? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 9.12 Ke eng se o neng o ka se dira, fa o ne o le Modise go tlisa kgolagano ya gago le RraModise? (2)
- 9.13 O ithutile eng mo go Motlalepule? (2)

[25]

'Jaaka ke buile, mo malatsing ao re ne re sa kgone go ya sekolong ka nngwe ya melao ya maburu a dipolase e ne e le gore bana ba badiredi ba bona ba bantsho ba ne ba tshwanelwa ke go tsenya matsogo mo ditirong tsa mo polaseng, ba sa ye sekolong. Ka jalo, batsadi ba bantsi ba patelesega go tima bana ba bone thuto gore fela ba kgone go tshola mowa o le mo nameng, a o a ntlhaloganya Masego?' 25

- 11.1 Go tewa mang fa go twe 'rre' mo temaneng? (1)
- 11.2 Go ya ka temana, go kaiwa eng fa go twe Rre Kgabo o ne a na le setshwano sa ga Jeso mo sefapaanong? (2)
- 11.3 Go tlile jang gore Rre Kgabo a bo a le mo kgolegolong? (2)
- 11.4 Ke ka ntlha ya eng fa Masego a ne a re o itshwaretse rraagwe? (2)
- 11.5 Tlhagisa ditiro di le PEDI tse Masego a neng a laela Sello go di dira letsatsi lengwe le lengwe. (2)
- 11.6 Semelo sa ga *Sannah* se tlhotlheleditse jang go kobiwa ga ga Masego? (2)
- 11.7 Go golegwa ga ga *Vuzi Mgoma* go tswelletsa morero wa padi e jang? (2)
- 11.8 Go kopana ga ga Masego le ba ga *Lazar* go tswelletsa ditiragalo tsa padi e jang? (2)
- 11.9 Seabe sa ga Kgotle e nnile sefe mo botshelong jwa ga Masego kwa sekolong sa Sedimosang? (2)
- 11.10 A go ne go siame gore Ntsime a betelele Masego fa a mmona a itshietse bojalwa go feta selekanyo? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 11.11 Go ya ka wena, a base *Schalk* ga se ena a itlholetseng mathata a go bolaiwa? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 11.12 Fa o ne o le Goabaone, ngwana wa gago a teketiwa ke rraagwe, o ne o tlaa dira eng? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 11.13 O ithutile eng mo go Masego? (2)
- [25]**

POTSO 12: POTSO YA TLHAMO**NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo**

Lemorago la ga Matsetsseleko la kgatelelo ya setso gammogo le kutlobotlhoko ya batsadi ka ntlha ya go ngweega ga gagwe, ga di a ka tsa mo kgoreletsa ka gope mo go tsweleng pele mo botshelong. Tshegetsatshe tshagiso e, o ikaegile ka go atlega ga ga Matsetsseleko go tswa mo pading e. Boleele jwa tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 13: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO D

O ne a itatlhela mo sejanageng sa gagwe, sa ja mokaragana pele se tloga, sa wela tsela sa leba kwa kgosing. Kelogile o ne a nanoga fa a neng a le gona a leba kwa ntlong, a tlogela Kgori a ntse a tlhomile tlhogo fa a neng a ntse gone e kete motho a gogile motekwane phetelela. Mogaetsho, botsofe ke botsofe. Monnamogolo Kgori o ne a setse a godile, mokwatla wa gagwe o ne o konegile, e kete sekele. Sefatlhego sa gagwe se ne se tsutsubane se le setshwaana, jaaka mogodu wa poo o sa tswa go gamolwa moswang. Fa o ne o mmona a ntse fa fatshe, wena o santse o tla fale, o ne o ka nagana fa e le motho a sule ka ditshego. Ditetswana tsa gagwe tse di neng di le fa godimo ga dipounama, di ne di pomilwe sentle di le ditshweu di re twaa! e kete meno a lekawana le ile ka ditshego. Maoto a monnamogolo ona, re ne re sa bue, a ne a omeletse a le digoro jaaka a lenong le utlwaletswe ke mariga, e bile Kgori o ne a setse a tsamaya a babaela.

E ne ya re go tsena mo ntlong, Kelogile a fitlha a tshwarwa ke dikgofenyana. Borokonyana jwa gagwe jo bohesane bo ne ba kgoreletswa ke dipotsane tse di neng di setse di itirela boithatelo ka malomo a gagwe mo ntlong. O ne a ragoga fa a neng a le gona, a leka go di lelekela kwa ntle. Kelogile e ne e le mosadi wa seithati thata. E ne e le motho yo o neng a rata malomo e bile a itse go kgabisa ntlo ka ona tota. Ka maswabi, malomo a gagwe a ne a setse a utlwile ka ntlha ya dipotsane le dipodi. Go ne go bontsha sentle gore mosadimogolo o ne a sa tlhole a kgona go disa kgotsa go tlhola a kgalemile dipotsane ka ntlha ya kgolo le botsofe. Kelogile o ne a emoga fa a neng a rapame teng, a tswa jalo le dipotsane tseo, a leka go di gapela kwa lesakaneng la tsona. Tse dingwe di ne di ja mokaragana fa thoko ga Kgori, mo maruding a ntlo. Di ne di tseneletse matlhaka a ntshwe e Kgori le Kelogile ba neng ba e tlogetse foo.

- 13.1 Ke mang yo o neng a itatlhela mo sejanageng sa gagwe go ya ka temana? (1)
- 13.2 Go ya ka temana, go tlele jang gore motho yo o mo kaileng mo go 13.1 a bo a le mo lefelong leo? (2)
- 13.3 Ke ka ntlha ya eng fa Kgori a ntse a tlhomile tlhogo fa a neng a ntse gone e kete motho a gogile motekwane phetelela? (2)

- 13.4 Go tlile jang gore Kelogile a bo a tshwerwe ke dikgofenyana? (2)
- 13.5 Tlhagisa mananeo a MABEDI a a neng a lebisitswe mo kagosešweng le tlhabololong ya motse wa Phiritshweu. (2)
- 13.6 Semelo sa ga Kelogile se tlhotlheleditse go ngweega ga ga Matsetseleko jang? (2)
- 13.7 Go kopana ga ga Matsetseleko le Kalatšhane go tswelletsa ditiragalo tsa padi e jang? (2)
- 13.8 Go ya ga ga Matsetseleko kwa Kgaladi go tswelletsa morero wa padi e jang? (2)
- 13.9 Tshwaela ka ga seabe sa ga Segonyamatlho mo botshelong jwa ga Masetseleko. (2)
- 13.10 A go siame gore Baagileng a tsene ka lenga la seloko morago ga kidibalo ya ga Mmathapelo? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 13.11 Go ya ka wena, a tshweetso e kgosi e e tsereng ya go naya Matsetseleko bogosi e ne e siame? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 13.12 Ke eng se o neng o ka se dira fa o ne o le Kelogile, monna wa gago a pateletsa ngwana go nna se a sa se batleng? (2)
- 13.13 O ithutile eng mo go Mmathapelo? (2)

[25]**KGOTSA**

DITLHANGWA TSA SETSO

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse di tlhaotsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse ba di ithutileng.
- Fa batlhatlhojwa ba ithophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, ba tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa batlhatlhojwa ba ithophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, ba tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 14: POTSO YA TLHAMO***DITLHANGWA TSA SETSO – G Leeuw le ba bangwe***

Merafe e e farologaneng ya Batswana e bidiwa go ya ka se ba se anang, fela jaaka Batlhaping ba bidiwa jalo, ka ba ana tlhapi. Bapisa Batlhaping ba naane ya 'Tlholego ya morafe wa Batlhaping' le ba leboko la 'Batlhaping ba kgotla oorraMaidi', mme o bontshe go tswana le go farologana ga bona. Boleele ba tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 15: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE*****DITLHANGWA TSA SETSO – GS Leeuw le ba bangwe***

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NAANE: 'MMUTLA LE THOLO' – CLS Thobega le ba bangwe**NOPOLO E**

Ga twe e rile bogologolo ga bo go na le Mmutla. Mmutla le Tholo ba ne ba ntshana se inong, e le ditsala tsa tlhogo ya kgomo. Ga diragala letsatsi lengwe, Mmutla a raya Tholo a re: 'Tholo ke batla gore re ye go bona kwa logageng lwa ga Dimo, ka e le sebatana se setonatona sekamotho. Dimo kana o tshajwa ke mongwe le mongwe. Le nna tota ke a mo tshaba. Fela ke batla gore e re o mmona o mo tlhabe ka lenaka la gago le le bogale, molekane!' 5

Tholo a itumela thata go utlwa mafoko a mantle a a buiwang ke Mmutla. Tholo o ne a sa lemoge fa Mmutla a mo logela leano la boferere. Kana Mmutla ke phologolo e e tletseng maanyana a go leka go iphemela. Mo gongwe, Mmutla o a tle a thuse diphologolo tse dingwe fa di le mo mathateng, di falodisiwe ke botsipa jwa gagwe. 10

Ga diragala jaaka Mmutla a akantse le Tholo. Letsatsi la tlhaba. Le ne le galefile ka mogote. Pula e ne e kile ya sarasara bosigo jo bo fetileng. Lefatshe le kolobile go se nene. Ditlhare di ne di na le maungo, di talafetse. Dinonyane di utlwala di lelalela fale le fale mo sekgweng, di itumeletse bophadiphadi jwa lefatshe le le apesitsweng ke kobo e talana. 15

Nako e e beilweng ya go etela Dimo ya goroga. Mmutla le Tholo ba gata mmogo. Ka Mmutla a le bofefo, a tla a sianasiana fa pele ga Tholo ka ditsebenyana. Fa Mmutla le Tholo ba ntse ba tsamaya jaana, ba tshokana ba lemoga fa go na le sengwe se se robetseng fa tlase ga setlhare se setona sa Modubu, gautshwane le 20 noka e kgolo.

Mmutla a raya Tholo a re: 'O se ka wa atamela. Selo sele se lebega e kete ke Dimo. Fa a ka thanya mo borokong, o ka re gaila rotlhe ka nakonyana e khutshwane.' Tholo a se ka a ganana le kgopolo ya ga Mmutla.

- 15.1 Naane e, ke ya mofuta ofe? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 15.2 Ditiragalo tsa naane e ke tsa motlha ofe? (1)
- 15.3 Morero wa naane e ke eng? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 15.4 Tlhagisa ntlha e le NNGWE ka ga semelo sa ga Mmutla o bo o se tshegetse ka lebaka. (2)
- 15.5 Naane e, e farafarilwe ke kwelano le ditiragalo tse di sa dumeleseeng. Naya dikao di le PEDI fela go tswa mo naaneng e go tshegetsa tlhagiso e. (2)
- 15.6 Mmutla o opetse dipina tse di farologaneng mo naaneng e, mosola wa tsona e ne e le ofe? (2)
- 15.7 Ke seane sefe se o ka se dirisang go tsibosa Tholo mo ditsaleng tse di tshwanang le boMmutla? (2)
- 15.8 O ithutile eng go tswa mo naaneng e? (2)

LE

LEBOKO

NOPOLO F

KGOSI MODISAKGOMO MOLELEKWA MABE – FM Lesele

- 1 Malenku a marumo,
- 2 O sa le monnye ke tlaa mmoka ka moso a godile,
- 3 O sa le monnye o kana ka ntsi ya mooka,
- 4 O kana ka leokotsana,
- 5 O kana ka boa jwa kgomo garataro,
- 6 Mme ke mokwepa o a tshabega!
- 7 Nnakgolo ba mo tshaba lepeepee,
- 8 Tshadikgolo bomme ba tshaba le go mo seba,
- 9 Masiela a lela a mo utlwela.
- 10 Ka mokgwasa o tshwana le tau le nkwe,
- 11 Re a ne re utlwa go twe, o fetile!
- 12 Le mokgwasa re sa o utlwa

- 15.9 Naya ntlha e le NNGWE ka semelo sa sebokiwa o bo o se tshegetse ka lebaka. (2)
- 15.10 Naya ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo meleng ya 2 le 3 o bo o neele le mosola wa yona. (2)
- 15.11 Sebokiwa se bokelwa eng tota? (2)
- 15.12 Ke bokao bofe bo bo tlisiwang ke mola 10? (2)
- 15.13 O ithutile eng go tswa mo lebokong le? (2)
- [25]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TERAMA

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo terameng e o e tlhaoletsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo terameng e ba e ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 16: POTSO YA TLHAMO**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Moku**

Ka dinako dingwe fa dilo tsa bana di sa tsamaye ka tsela e e matshwanedi, jaaka lenyalo la ga Raesebo, batsadi le bana ba a amega, ba utlwe botlhoko ba ntho. Tshegetsisa tlhagiso e, o ikaegile ka modiragatsi Nkele le bana ba ga Raesebo mo ditiragalong tsa teramakhutswane ya 'Mosadi ke wa me'. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 17: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Moku**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO G

(Mo sekolong sengwe mo Mafikeng)

MMUI A:	(O bua a tshwenyegile) Monna Dikobe, ke mo mathateng.	
MMUI B:	(O thikitha tlhogo) Morwarra, mathata?	5
MMUI A:	O bua ka mathata a eng e le ngwaga wa ntlha o simolola go dira? Fa ke ntse ke batlisisa ke lemoga o le yo mongwe wa ba ba ka nthusang go rarabolola mathata a me.	
MMUI B:	(O emelela mo setilong, o tloletsa leoto mo godimo ga sona) Ga ke go tlhaloganye. Ke ka kgona jang go go thusa mathata a gago ke simolola go go bona monongwaga?	10
MMUI A:	Mogolole, re badiramogo. Tlogela tsa gore re simolola go bonana.	
MMUI B:	(O mo tshwara ka seatla) Ke ipuela fela. O se ka wa di isa tlhogong. Fa re le mo tirong mo, re bana ba motho. Re tshwanetse go thusana. Bothata ba gago ke bofe?	15 20

MMUI A:	(O <i>ingwaya tlhogo</i>) Ga ke na boroko. Fa o mpona ke riana, ke rata mosetsana a le kana ka Nkefi. Sebe sa phiri ke gore o a nkgana. O gana nnang wa banyana.	25
MMUI B:	O mo lekile makgetlo a le makae?	
MMUI A:	(O <i>emisa menwana e le meraro</i>) Ga kana!	
MMUI B:	Ke lela le wena. A o na le leano le nka go thusang ka lona?	30

- 17.1 Naya maina a Mmui 'A' le Mmui 'B'. (2)
- 17.2 Mmuisano o o mo temaneng o diragalela kwa kae? (1)
- 17.3 Ke eng fa Mmui 'A' a ne a na le tsholofelo ya gore Mmui 'B' a ka mo thusa? (2)
- 17.4 Ke ka ntlha ya eng fa Nkefi a gana go ratana le Mmui 'A'? Naya dintlha di le PEDI. (2)
- 17.5 Tlhagisa magatwe a a neng a umakwa mo tekising. Naya dintlha di le PEDI. (2)
- 17.6 Loso lwa ga Ntope lo rarabolola jang kgotlhang ya teramakhutshwe e? (2)
- 17.7 Ke kgakololo efe e o neng o ka e naya Matlhodi fa e ne e le tsala ya gago? (2)
- 17.8 Tshwaela ka ga seabe sa ga Mafenya mo go thankgololeng kgotlhang ya teramakhutshwe e? (2)
- 17.9 Ke eng se Nkefi a neng a ka se dira go tlisa kagiso magareng ga gagwe le Motlagomang? (2)
- 17.10 Semelo sa ga Dikobe se thusitse jang mo tswelatsong ya morero wa teramakhutshwe e? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 17.11 Fa o ne o le Motlagomang o ne o ka dira eng fa monna wa gago a nna kwa mosading yo mongwe? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 17.12 Fa o bona, a Nkefi ga se ena yo o itholetseng bofetwa? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 17.13 O ithutile eng mo go modiragatsi Mafenya? (2)
- [25]**

POTSO 18: POTSO YA TLHAMO**GA SE LORATO – MJ Magasa**

Ka dinako dingwe fa dilo tsa lelapa di sa tsamaye ka tsela e e matshwanedi jaaka lenyalo la ga Motsamai, mosadi le bana ba a amega mme ba utlwe bothoko ba ntho. Tshegetsa tlhagiso e, o ikaegile ka modiragatsi Motsamai mo ditiragalong tsa terama ya *Ga se Lorato*. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 19: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****GA SE LORATO – MJ Magasa**

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO H

(Morago ga ngwaga, kgwebo e tswelela pele.)

MMUI A:	O a itse gore re setse re huma! Le madi a ba neng ba a nkadimile kwa tirong Ba setse ba fetsa go a goga.	
MMUI B:	Fela go phoso e le nngwe ka wena.	5
MMUI A:	<i>(Ka makalo.)</i> Wa re phoso! Ya eng jaanong? Ke raya ka ke tsamaisa kgwebo sentle.	
MMUI B:	<i>(Ka maikgakatso.)</i> O itebatsa tsholofetso ya gago. Re dumelane gore fa kgwebo e gola O tshwanetse go tlogela tiro.	10
MMUI A:	<i>(Ka go inanatha.)</i> Ee, re dumelelane mme ...	
MMUI B:	<i>(Ka bogale.)</i> Mme ke eng jaanong? Go pala fa kae? A nna ke go kgobokanyetse madi?	15
MMUI A:	Ke raya gore kwa gae le kwa tirong Ba ka se dumele ka pele. Nte ke wetse ngwaga o fela.	20
MMUI B:	O dire o fetse. <i>(Mo phirimaneng, Mmui B o bua le morwae e leng Mmui C. O buela kwa tlase ka go seba. O bua jaaka motho e kete ga a itse sepe ka lelapa la ga Motsamai.)</i>	25
	Ngwanaka, o bule matlho, Kana botshelo bo bokete. O a bona bomonao ba bannye, Jaanong ke lo leketse botshelo, Ka go lo agela lebenkele, Gore fa ke ka swa lo ise lo dire Lo sale lo bona sa go le ruta. Kana rre yo lo mmonang yo Ga se gore a ka lo siamela go le kalo, Motho ga a itsiwe e se naga.	30
		35

MMUI C: *(Ka boitumelo.)*
 Ke a go utlwa mma.
 Go raya gore ke se ke ka itebala.
 Naare ene rre yo ke wa kwa kae?
 A le gone ga a na motse?

40

- 19.1 Naya maina a Mmui 'B' le Mmui 'C'. (2)
- 19.2 Mmui 'B' le 'C' ba amana jang? (1)
- 19.3 Ke eng se se dirang gore go nne thata gore Mmui 'A' a tlogele tiro? (2)
- 19.4 Mmui 'A' o diretse Mmui 'B' eng ka madi a a neng a a adimile? Naya dintlha di le PEDI. (2)
- 19.5 Tlhagisa dikgobo di le PEDI tse bana ba ga Motsamai ba neng ba sotlwa ka tsona kwa sekolong? (2)
- 19.6 Go kobiwa ga ga Motsamai ke Suzan go tsweditse morero wa terama e jang? (2)
- 19.7 Ke kgakololo efe e o neng o ka e naya Gladys mo go letleleleng Motsamai go nna fa ga gagwe? (2)
- 19.8 Tshwaela ka seabe sa ga Angeline mo thankgololong ya kgotlhang ya terama e. (2)
- 19.9 Ke eng se Motsamai a ka se dirang go busa botsalano jwa gagwe le Rre Selapo? (2)
- 19.10 Semelo sa ga Mantsho se thusitse jang mo tswelatsong ya kgotlhang ya terama e? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 19.11 Go ya ka wena, a go siame gore Kefentse a duedise Motsamai madi a gore o ntse a nna fa ga gagwe? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 19.12 Fa o bona, a Motsamai ga se ena a itlholetseng mathata a gore ba lelapa ba mo tlogele a idibetse? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 19.13 O ithutile eng mo go modiragatsi Gadifele? (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBHO: 80